

СВЯТИНІ СЕЛА ВОЗДВИЖЕНСЬКЕ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.)

Стаття присвячена храмам села Воздвиженське, що діяли з кінця ХІХ століття до сьогодні. В статті вперше публікується документ про будівництво Трудовим братством нового кам'яного храму у с. Воздвиженському.

Ключові слова: храм, М.М. Неплюєв, с. Воздвиженське, Трудове братство.

Історія села Воздвиженське тісно пов'язана з дворянською родиною Неплюєвих. Завдяки нащадку цього роду, Миколі Миколайовичу, Воздвиженське назавжди залишиться в історії як місце, де були успішно реалізовані утопічні ідеї про рівність людей між собою, відсутність приватної власності, фізичну працю як обов'язок для кожного. Постать М.М. Неплюєва, як і феномен створеного ним Трудового братства, залишили по собі багато загадок та досі невідомих фактів, що потребують подальшого вивчення.

Діяльності М.М. Неплюєва свої наукові розвідки присвятили В. Авдасьов, В. Глушко, Л. Мельник, Ю. Русанов, В. Ткаченко, Н. Ігнатівич, О. Малишевський, Н. Солодовник, М. Сомін, Г. Фурсей та ін. Історіографія проблеми храмової архітектури України, у тому числі і с. Воздвиженського, представлена працями В. Вечерського, Г. Логвина, С. Таранушенка, С. Юрченка. Храми Сумщини в контексті означеної теми досліджували О. Корнієнко, Л. Дідоренко, В. Мойсеєнко, Н. Новаківська та ін.

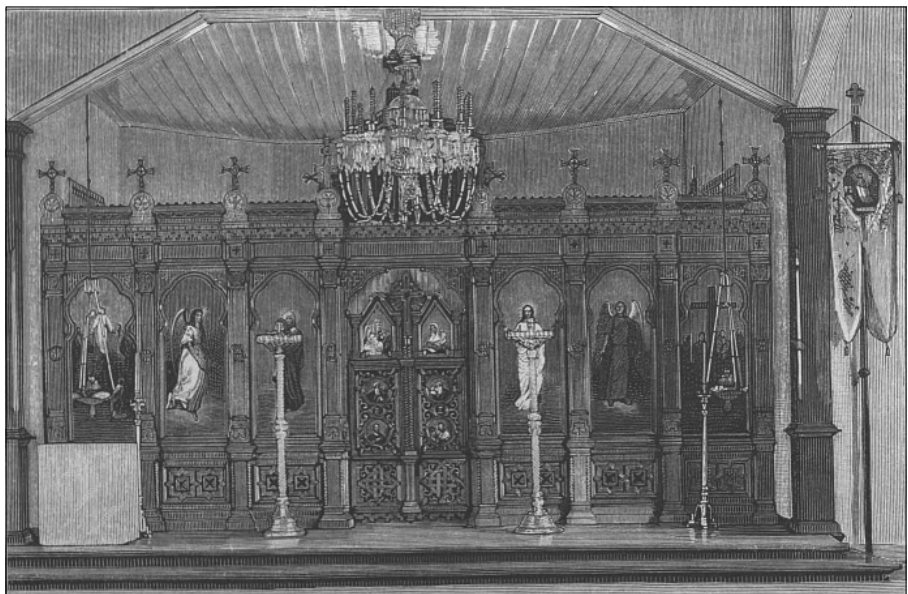
Село Воздвиженське Ямпільського району було засноване в 1815 р. Воно входило до складу Ямпільського маєтку, яким володіла родина знатних поміщиків Неплюєвих. Село з'явилося посеред непрохідного лісу, про що згадує в своїй книзі «Воздвиженская школа – колыбель Трудового братства» Микола Неплюєв. Древа були вирублені таким чином, що Воздвиженське опинилося в оточенні суцільного парку, який, за словами М. Неплюєва, і став його найліпшою окрасою [1,

с. 1]. Щодо назви села, то директор Громадського історико-меморіального музею «Трудове братство М.М. Неплюєва», житель Воздвиженського В.М. Авдасьов припускає, що цей населений пункт був освячений саме в день православного свята Воздвиження Хреста Господнього.

З середини ХІХ ст. у селі вже працювали два заводи (гуральня та цегляний), майстерні (столярна та слюсарна), функціонували ферма та скотний двір. Воздвиженське було тоді звичайною поміщицької економією, поки його господарем у кінці ХІХ ст. не став Микола Миколайович Неплюєв. З його появою життя воздвиженців суттєво змінюється. За декілька років вони дізнаються, що означає свідомо віра в Бога, життя в общині, які мож-

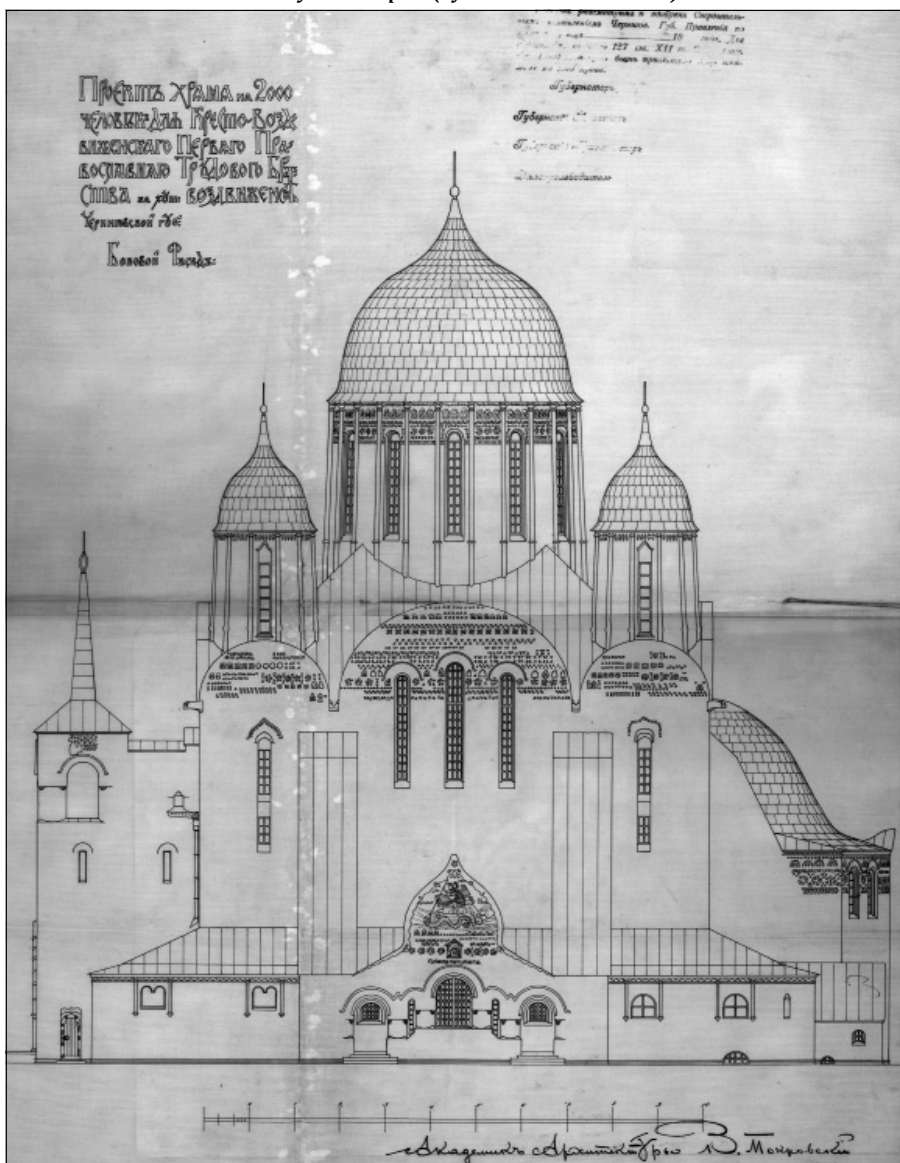
Гл. 1. Храм Воздвиження Животворящего Хреста Господнього (фото поч. ХХ ст.)

Гл. 2. Іконостас Хрестовоздвиженського храму

Іл. 3. Сучасний храм (будинок М.М. Неплюєва)

Іл. 4. Проект храму у Воздвиженському (боковий фасад).
ДАЧО, ф. 127, оп. 10, спр. 2150, арк. 3 зв.

ливості відкриває перед людиною освіта. Тож приїхавши у Воздвиженське в 1883 р., М.М. Неплюєв вже в 1885 р. засновує сільсько-господарську школу для чоловіків, через шість років відкриває аналогічну школу для жінок, а в 1895 р. з випускників вище названих навчальних закладів формується та діє на офіційній основі Православне Хрестовоздвиженське трудове братство. Основними цілями, які Братство поставило перед собою, було виховання дітей воздвиженських сільсько-господарських шкіл за канонами православ'я; піклування про православне релігійно-моральне удосконалення дорослих членів Братства; надання, по можливості, допомоги за межами Братства в напрямку впорядкування життя відповідно до вищезазначених цілей [2, с. 112].

Святиною Трудового братства був храм Воздвиження Животворящего Хреста Господнього, освячений 11 вересня (в день народження М.М. Неплюєва) 1893 р. (Іл. 1). Збережені зображення храму не дають про нього такого повноцінного уявлення, як його детальний опис, зроблений Миколою Неплюєвим. Завдяки цьому ми маємо можливість відтворити в уяві кольорову гамму церковних фасадів та інтер'єру, дізнатися про внутрішню і зовнішню оздоблення: «На южній стороні поляни, среди дендрологического сада, возвышается церковь в русском стиле, вся серая, с белой резьбой и зеленою крышею, увенчанною тремя золотыми крестами. На белом фоне ее окон рельефно выступают большие синие кресты, а скромные колокола приютились под невысоким навесом, в виде балкона, над главным входом» [1, с. 1].

«По обилию крестов, церковь эта по праву может назваться крестовою. Большие, синие стеклянные кресты в белых матовых окнах, большие белые кресты на каждой половинке наружных две-

рей. Внутри – крестов еще больше. Вся церковь, в форме креста, выкрашена однообразно светло-голубою краской с темно-синими колоннами на углах, такими же большими крестами на обеих половинках внутренних дверей, лутками и оконными рамами. Иконостас светлого резного дуба, с инкрустациями и рельефными украшениями из черного дуба, сделан мастерами наших свесских столярных заведений. Целый ряд крестов над иконостасом, множество прямых и андреевских крестов черного дуба и таких же звезд украшает самый иконостас. Все иконы написаны скромным местным живописцем и написаны для такого весьма удовлетворительно. Образ Воздвижения Креста Господня и апостолы на царских дверях даже положительно хороши.

Большая люстра, ставники, висячие паникадила и четыре большие креста с трехсвечниками и многими висячими небольшими крестами на стенах, все это сделано из хрусталя и при вечернем освещении блестит тысячею огней, благодаря бесчисленным граням разнообразных хрустальных украшений.

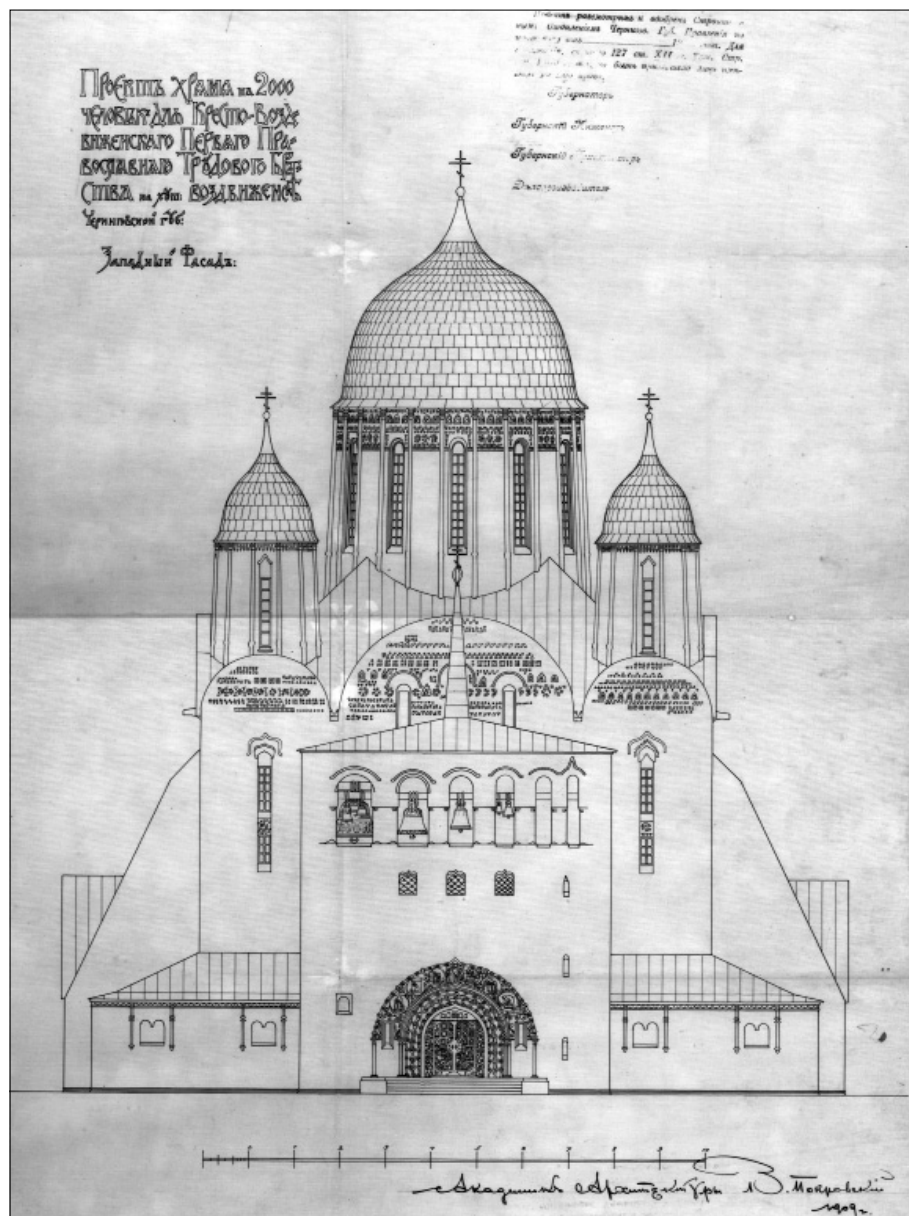
На стенах, по обе стороны иконостаса, большие темно-синие церковные хоругви с золотою бахромою и две меньшие хоругви Старшего и Младшего Братских Кружков школы: одна красная с большим золотым крестом, другая голубая с крестом серебряным.

Из царских врат от престола на средину церкви расстилается красивый ковер, состоящий из полосы темно-малинового бархата между двух вышитых полос с большими белыми датурами (лилиями) и роскошными зелеными листьями по темному фону.

На престоле, кроме обычной серебряной священной утвари – евангелие с рисованными на фарфоре медальонами тонкой работы.

Не менее вечернего красиво и дневное освещение храма, когда яркие лучи солнца, умеряемые матовыми и синими стеклами окон, наполняют его мягким, радостным светом» [1, с. 3–4] (Ил. 2).

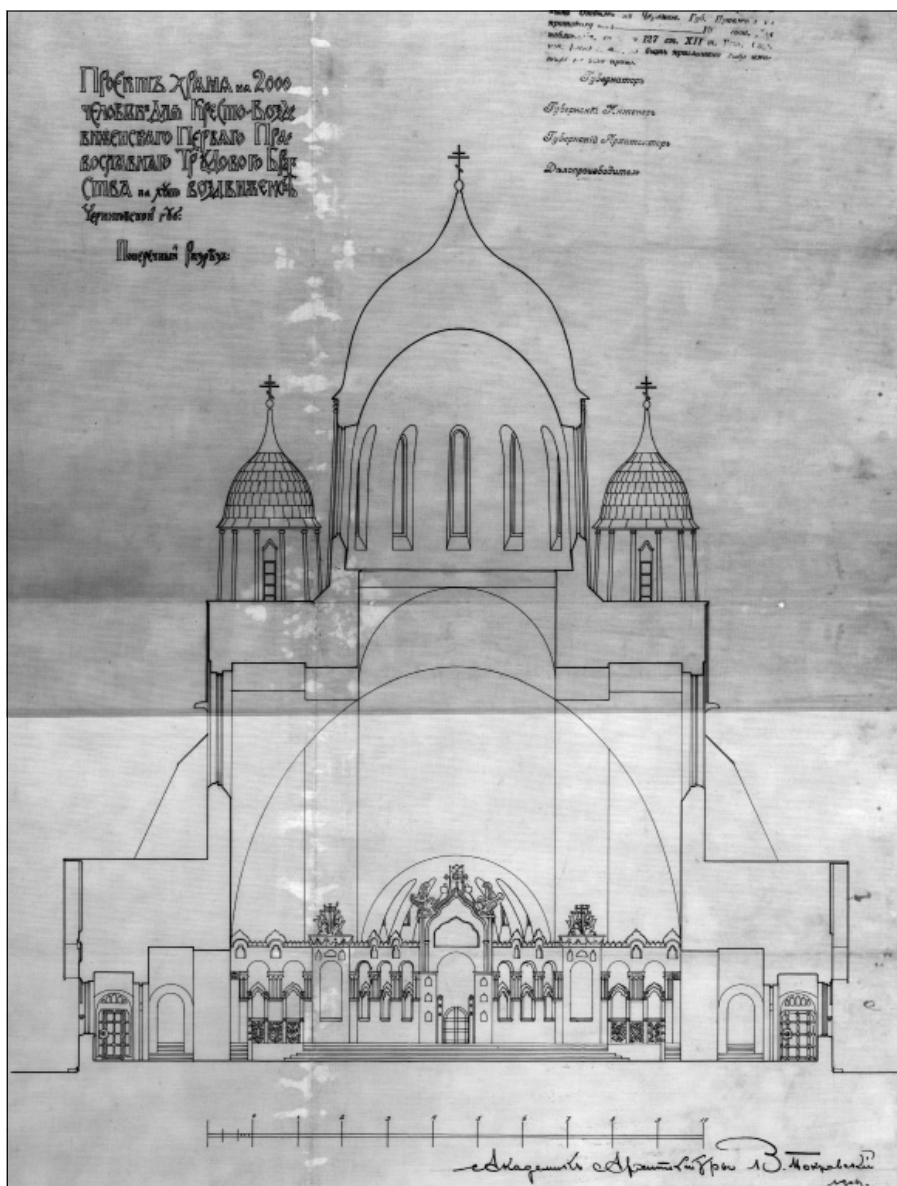
У своему описі Микола Неплюєв не згадав про особливу реліквію, яку мав Хрестовоздвиженський храм – хрест, зроблений з оливкового дерева та освячений на Гробі Го-

Іл. 5. Проект храму у Воздвиженському (західний фасад). ДАЧО, ф. 127, оп. 10, спр. 2150, арк. 5 зв.

сподньому. Цей хрест у 1887 р. блюстителю Братства особисто привіз із Єрусалиму. До інтер'єрного ансамблю храму також належав ще один унікальний предмет – аналой з образом Христа Спасителя, який на склі виконав італійський художник П. Нерушеллі [3; 4]. Необхідно зауважити, що М.М. Неплюєв був наділений унікальними правами: єпископ грамотою благословив його вдягати стихар та виступати за церковною кафедрою, а також проводити спеціальні братські обряди, наприклад, посвячення нових членів Братства [1, с. 54].

Храм у Воздвиженському незмінно діяв до встановлення радянської влади. В 20-х роках ХХ ст. більшовики пограбували церкву, винесли з неї все начиння. Довгий час вона стояла спустошеною. На початку 30-х років ХХ ст. її розібрали і перевезли до сусіднього села Гово-

Іл. 6. Проект храму у Воздвиженському (поперечний розріз).
ДАЧО, ф. 127, оп. 10, спр. 2150, арк. 6 зв.

руново, де із колишнього православного храму зробили сільський будинок культури. З 1941 до 1949 р. у ньому проходили богослужіння, а потім приміщення стали використовувати як зерносховище. Пізніше тут улаштували сховище мінеральних добрив для місцевого колгоспу. В 70-х роках будівля стояла пустою і була вже напівзруйнованою. Історія Хрестовоздвиженського храму завершилась в 2005 році, коли її залишки згоріли. Зберіглась лише віконна рама, яка зараз є експонатом музею «Трудове братство М.М. Неплюєва» у Воздвиженському [3].

Щодо сучасного релігійного життя у Воздвиженському, то богослужіння у ньому відновили лише в 1996 р., пристосувавши для цього частину будинку М.М. Неплюєва [3]. Повноцінного храму тут і досі не існує (Іл. 3).

Проте на початку ХХ ст. у Воздвиженському мала би з'явитися ще одна святиня. І якщо Хрестовоздвиженський

храм був невеликим, розрахованим приблизно на 200 прихожан, не вирізнявся особливою пишнотою, як і весь побут Братства (що вимагала виховна концепція Миколи Неплюєва – скромного, охайного життя без надмірності), то новий храм повинен був стати грандіозною, ошатною спорудою. Тож, в 1910 р. (через 2 роки після смерті М. Неплюєва) Дума Братства подала на розгляд креслення нового кам'яного храму у с. Воздвиженське до Чернігівського губернського правління, про що піде мова у нижче наведеному документі.

«Дело Черниговского губернского правления по отношению Черниговской Духовной консистории о постройке Первым Трудовым Братством нового каменного храма в хут. Воздвиженском, Черниговского уезда (началось 9.02.1910 г. закончилось 5.05.1910 г.).

«Черниговское Губернское Правление, Младшему архитектору г. Крумину (от 9.02.1910 г.). Строительное Отделение Губернского Правления препровождает Вашему Высокоблагородию при сем чертежи на постройку Первым Трудовым Братством каменного храма на 2000 человек (по проекту академика архитектуры В.А. Покровского) в хут. Воздвиженском, Глуховского уезда для рассмотрения и предлагает заключение свое, с возвращением дела, представить в Губернское Правление» [5, арк. 29] (Іл. 4).

Відповідь від молодшого архітектора надійшла 23 березня 1910 р. «Представляя при сем препровожденные мне для рассмотрения чертежи и расчет устойчивости и прочности нового каменного храма в хут. Воздвиженском Глуховского уезда – имею честь донести Губернскому Правлению следующее: чертежи на постройку храма составлены удовлетворительно, однако при расчете устойчивости и прочности церкви оказалось, что в разгрузных арках в северной и южной церковных стенах получается весьма значительные сжимающие напряжения на главные арки. Подобные напряжения доходят до 8,19 пудов на дм². Такие напряжения местный кирпич, даже Киевский лучшего качества не в состоянии вынести, для последнего при кладке на цементном растворе безопасное допускается напряжение от 4.5–6 пудов на дм². Рекомен-

дуемое составителем статического расчета лабораторное испытание материалов: кирпича и прокладных каменных или бетонных плит – едва ли достигнут цели для кирпича, в следствии неоднородности и разного сопротивления отдельных камней-кирпичей. Если же стены барабана в нижней части, вследствие получающегося слишком большого давления для опилочного кирпича, сделать из обыкновенного кирпича как сказано в заключении расчета, то в следствии большого веса барабана в этом случае, расчетные нагрузки арок существенно изменяться и получится напряжение больше вычисленных (Лл. 5).

В виду вышеизложенного считаю для безопасности и прочности всего сооружения необходимым сделать разгрузные и тем более главные арки из тесанного камня вместо кирпича» [5, арк. 31] (Лл. 6).

Проект храму, як зазначається у документі, було замовлено видатному російському архітектору Володимиру Александровичу Покровському. За його проектами збудовано 17 громадських будівель та пам'ятників малої архітектурної форми, а також 7 храмів. За роботу над Феодорівським собором (м. Пушкін, поблизу Петербурга) та собором св. Олександра Невського у Варшаві В.О. Покровський отримав орден св. Анни третього ступеню; званням професора були відзначені заслуги архітектора при будівництві храму-пам'ятника Святого Олексія в Лейпцизі; у 1907 р. Імператорська академія мистецтв обрала Володимира Александровича академіком, а в 1913 р. він був удостоєний звання архітектора Найвищого двору [6; 7].

За архітектурним стилем проект церкви у Воздвиженському був дуже схожий із розробленим В. Покровським храмом Покрови Пресвятої Богородиці (збудований в 1906 р.) в Київській області, с. Пархомівка. Дослідники відносять цей храм до неоросійського стилю з елементами модерну [8].

На жаль, с. Воздвиженське не збагатилося новою святинєю. Причини, які завадили будівництву, невідомі, можна робити лише припущення. Якщо проект храму розглядався у 1910 р., а всі підготовчі процедури затяглись, початок Першої світової війни, вірогідно, відклав це питання на невизначений термін. З'ясування причин і обставин цієї справи потребує подальших наукових пошуків.

ПОСИЛАННЯ

1. Неплюев Н. Воздвиженская школа – колыбель Трудового братства / Н. Неплюев. – СПб.: Паровая скоропечатня Я.И. Либманова, 1895. – 180 с.
2. Неплюев Н.Н. Трудовое братство и школы его / Н.Н. Неплюев – СПб.: Типография В. Тиханова, 1900. – 125 с.
3. Сайт Крестовоздвиженского храма села Воздвиженское. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vozdwj.church.ua>.
4. Зруйновані храми Сумщини. – Т 2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://issuu.com/history.sumy/docs/>.
5. Державний архів Чернігівської області, ф. 127, оп. 10, спр. 2150, 39 арк.
6. Покровский Владимир Александрович (архитектор). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://wiki2.org/ru/>.
7. Архитекторы Петербурга: Владимир Покровский. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.nrfmir.ru/en/content/>.
8. Церковь во имя Покрова Пресвятой Богородицы в селе Пархомовка (1903–1906). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://spzh.news/ru/istorija-i-kulytura/>.

Мирошниченко Н.А. Святини села Воздвиженское (конец XIX – начало XXI ст.)

Статья посвящена храмам села Воздвиженское, которые действовали с конца XIX века до нынешнего времени. В статье впервые публикуется документ о строительстве Трудовым братством нового каменного храма в с. Воздвиженское.

Ключевые слова: храм, Н.Н. Неплюев, с. Воздвиженское, Трудовое братство.

Miroshnychenko N.O. Shrines of the village of Vozdvizhenske (the end of XIX – the beginning of the 21st centuries)

The article is devoted to the temples of the village of Vozdvizhenske which acted since the end of the 19th century to present time. In the article the document about construction of the new stone temple by the Labour fraternity in the village of Vozdvizhenske for the first time published.

Key words: temple, M.M. Nepliuiev, Vozdvizhenske, Labour fraternity.

24.03.2019 р.

УДК 392:502.175(477)(043.3)

А.О. Шевель

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕПЛЮЄВСЬКОГО БРАТСТВА

У статті подається аналіз природоохоронної діяльності Неплюєвського братства, становлення універсальної екологічної культури та традицій в Неплюєвському братстві, що стають інтеграційним механізмом формування буття людини в культурі і через культуру. Аналізуються природоохоронні чинники, що детермінують культуру буття братчиків. Визначається понятійно-категоріальний апарат культури буття людини як генерального простору людської життєдіяльності.

Ключові слова: екологія, екологічна культура, екологічні чинники, концепція стабільного розвитку суспільства, культура, природа, природоохоронна діяльність.

Однією з найгостріших задач, що постали сьогодні перед Україною, є проблема порятунку природи, що зумовлена передусім катастрофічним станом усіх екосистем (атмосфери, гідросфери, літосфери, біосфери). Вплив негативних чинників антропогенного походження на природне середовище сьогодні значно перевищує компенсаційні можливості біосфери. У свою чергу, суспільство йде «услід» за екологічними подіями, не випереджаючи їх, і реагує лише на наслідки у формі регіональних катастроф.

Економіка України, яка десятиліттями формувалася без урахування об'єктивних потреб та інтересів народу, належної оцінки екологічних можливостей окремих регіонів, стала однією з екологічно «найбрудніших». Вона перенасичена хімічними, металургійними, гірничорудними виробництвами із застарілими технологіями. Отруйним тягарем на природу України лягають забруднені пестицидами і отрутохімікатами, пересичені радіацією ґрунти і водою. І це звичайно не весь перелік негативних факторів, які призвели до сучасної екологічної катастрофи.